

คำพรัตโนรา: เล่าเรื่องใหม่ด้วยละครแบบร่วมสร้าง KHAMPRAD NORA: CREATING NEW STORY THROUGH CONTEMPORARY DRAMA

สายฝน ไผ่เส้ง¹ พรรัตน์ ดำรุง²
Saifon Faiseng¹ Pornrat Damrungs²

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายในการศึกษาเพื่อออกแบบและสร้างสรรค์ละครร่วมสมัยเพื่อสื่อสารหลักคำสอนที่แฝงฝังอยู่ในวิถีของโนราอันมีความโดดเด่นในเรื่องการให้คติสอนใจ คุณธรรมจริยธรรม หลักการใช้ชีวิตตามแบบฉบับของโนรา ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสร้างสรรค์ทางศิลปะการแสดงที่เน้นการลงมือปฏิบัติ (Practice as Research) ด้วยกระบวนการละครแบบร่วมสร้างด้วยการสะท้อนทรรศนะจากผู้มีส่วนร่วมซึ่งเป็นนิสิตสาขาวิชาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยทักษิณ มีกระบวนการสร้างงานแบ่งออกเป็น 4 ระยะ คือ การค้นหาและพัฒนาประเด็น พัฒนาเรื่อง/บท พัฒนาการแสดง และการนำเสนอผลงาน มีกลุ่มผู้ชมเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสงขลาทำหน้าที่เป็นผู้ประเมินด้วยการสนทนากลุ่ม จากการศึกษาพบว่า การนำบทคำพรัตมาวิเคราะห์ สังเคราะห์อีกครั้งเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะยังทำให้บทคำพรัตยังมีการใช้-ดำรงอยู่ ทำซ้ำและขยายความเข้าใจในวงกว้าง ก่อให้เกิดการตีความเรียนรู้ความหมายที่แท้จริงที่ซ่อนอยู่อย่างเช่นละครร่วมสมัยเรื่องนี้ มีแก่นสาระหลักของเรื่องคือ ความกตัญญู นำเสนอในรูปแบบละครลูกผสม (Hybrid Performance) ผสมผสานการรำ การร้อง แบบโนรา โดยใช้โครงสร้างการเล่นคำพรัตโนราแบบวิถีเดิมผสมผสานกับการเล่าเรื่องในวิถีใหม่ ทำให้ผู้ชมเกิดการเรียนรู้เรื่องราวของโนราที่มาจากบทคำพรัตได้ง่ายขึ้น ในขณะเดียวกันละครก็สามารถสื่อสารแก่นเรื่องความกตัญญูได้ แม้จะถูกนำเสนอผ่านการสร้างความหมายใหม่ก็ตาม

คำสำคัญ: คำพรัตโนรา, การเล่าเรื่อง, ละครร่วมสร้าง

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาศิลปการละคร สาขาวิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, saifon@tsu.ac.th

¹ Student, Doctor of Philosophy in Dramatic Arts, the Faculty of Arts, Chulalongkorn University, saifon@tsu.ac.th

² ศาสตราจารย์, อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ภาควิชาศิลปการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, dpornrat@gmail.com

² Professor, Advisor, Dramatic Arts, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, dpornrat@gmail.com

Receive 30/07/67, Revise 31/08/67, Accept 03/09/67

Abstract

This research aims to design and create contemporary dramas to communicate the doctrines embedded in Nora's way. Morality, ethics, and principles of living according to Nora's typical life. Using a creative research methodology in performing arts that emphasizes practice as research with a devising theater process by reflecting the views of participants who are students of the Department of Performing Arts, Thaksin University. The process of creating an event is divided into 4 stages: finding and developing issues, developing stories/scripts, developing performances, and presenting works. There was an audience of high school students in Songkhla Province who acted as evaluators with group discussions. The study found that re-synthesizing and reanalyzing Kamprad is a process that will still make the predicate still in use and existence repeating and expanding understanding on a large scale creates an interpretation and learning of hidden true meanings such as this contemporary drama. The main essence of the story is gratitude presented in the form of a Hybrid Performance mixed dancing Nora singing using the structure of the old Nora word play combined with storytelling in a new way. This makes it easier for the audience to learn Nora's story from the preamble. At the same time, the drama can communicate the essence of gratitude. Even if it is presented through the creation of a new meaning.

Keywords: Khamprad Nora, story theatre, devising theatre

บทนำ

โนราเป็นสื่อพื้นบ้าน อันประกอบด้วยศิลปะการรำ การร้อง การแสดงเรื่อง และการทำบท ในอีกมิติหนึ่งโนรายังทำหน้าที่เป็นสายใยสานสัมพันธ์ผู้คน ครอบครัวยุค และชุมชนเข้าด้วยกัน โนราได้รับการประกาศรับรอง ขึ้นทะเบียนโนราเป็นมรดก ภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของมนุษยชาติ (Intangible Cultural Heritage of Humanity) จากองค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2564 ในฐานะของพิธีกรรมการแสดงที่มี ขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติที่ชัดเจน นอกจากนี้โนรายังทำหน้าที่ในการถ่ายทอดคุณธรรม หลักธรรม คำสอน จารีตประเพณี จึงทำให้โนรามีส่วนสำคัญในการสืบทอดการรำโนราและทำให้โนรามีบทบาท หน้าที่ตลอดจนมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (พิทยา บุขรรัตน์, 2553) โนราใหญ่ (ผู้ที่ผ่านพิธีครอบเหน็ดผูกผ้าเป็นศิลปินอย่างถูกต้อง) เป็นผู้ได้รับความไว้วางใจให้รับหน้าที่ใน การสื่อสารเรื่องราวต่าง ๆ รวมถึงการให้แง่คิด หลักธรรม คำสอน ปรากฏเป็นสาระหลักในพิธีกรรม โนราโรงครู ความโดดเด่นเรื่องคุณธรรมจริยธรรม คำสอนของโนราที่แฝงฝังอยู่ในบทร้องของโนราเพื่อ ใช้เป็นสื่อกลางในการให้ความรู้ คำสั่งสอน คติเตือนใจ แก่ผู้ชมโนรา ปรากฏให้เห็นในบทร้องที่เรียกว่า

บทคำพรีด/สิบสองคำพรีด เป็นหนึ่งในบทร้องของโนรา เนื้อหาของคำพรีดจะวางรากฐานทางจริยธรรม โดยสื่อเรื่องความกตัญญูอย่างโดดเด่น (กณิศ ศรีเปารยะ, 2559)

บทคำพรีดโนราเป็นบทที่ประกอบไปด้วยองค์ความรู้จากครุโนราซึ่งถูกถ่ายทอดออกมาเป็นบทกลอน โดยในบทกลอนนี้มีกวีสุภาษิตที่แฝงฝังอยู่อันเป็นกลไกและเครื่องมือหลักของคนใต้ในการที่จะแสดงให้เห็นวิถีปฏิบัติ สืบทอด และควบคุมพฤติกรรมการใช้ชีวิตของคนในภาคใต้ หรือควบคุมลูกหลานในตระกูลนั้น ๆ ให้มีความระลึกนึกถึงความกตัญญูทั้งพ่อแม่ ครู หรือ ธรรมชาติ ตลอดจนคำสอนใจอื่น ๆ ที่ถูกนำมาถ่ายทอดผ่านบทคำพรีดโนรา แม้ว่าบทร้องนี้จะถูกแต่งขึ้นเมื่อหลายร้อยปีที่ผ่านมาแต่เนื้อหาของบทยังคงมีความลึกซึ้งและคงคุณค่าเรื่อยมากระทั่งปัจจุบัน บทคำพรีดโนราแสดงประกอบในพิธีกรรมโนราโรงครู เป็นกิจกรรมของการรำถวายครู นิยมเรียกกันว่า รำสิบสองคำพรีด เนื่องจากต้องรำให้ครบสิบสองบท หรือมากกว่านั้น ประกอบด้วย คำพรีดบทสรรเสริญครู คำพรีดทำครูสอน คำพรีดทำสอนรำ คำพรีดทำปฐม คำพรีดแม่ลูกอ่อน คำพรีดนกกาน้ำหรือบทลบบัญคุณครู คำพรีดระไวระเวก คำพรีดบาปบุญ (อนิจจัง) คำพรีดดอกจิก คำพรีดเสียที คำพรีดฝนตกข้างเหนือ คำพรีดพลาญงาม ขุนอุปถัมภ์นรากร (2520) อ้างอิงใน สาโรจน์ นาคะวิโรจน์) ด้วยวิธีการสื่อสารหรือถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านี้ผ่านศิลปะการแสดงโนราซึ่งประกอบด้วย การรำ การร้อง การเล่นเป็นเรื่อง ที่มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แม้ว่าจะมีรูปแบบและวิธีการเล่น วิธีการสื่อสารความหมาย ที่แตกต่างกันออกไปตามแต่ละคณะ แต่ยังสามารถคุณค่าไว้ได้เสมอ

งานวิจัยนี้จึงต้องการที่จะออกแบบและสร้างสรรค์ละครร่วมสมัยจากบทคำพรีดโนรา อันมีความโดดเด่นในเรื่องการให้คติสอนใจ คุณธรรมจริยธรรม หลักการใช้ชีวิตตามแบบฉบับของโนรา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องความกตัญญูซึ่งเป็นอุดมคติหลักของโนรา ด้วยวิธีการวิเคราะห์ สังเคราะห์บทคำพรีดจากองค์ความรู้เดิมเพื่อสร้างความหมายใหม่แต่ยังคงให้ความหมายเดิมของความกตัญญูมาเป็นตัวตั้งต้นในการออกแบบ โดยใช้แนวทางของละครประยุกต์สำหรับการพัฒนาการเรียนรู้เรื่องคุณธรรมจริยธรรมที่แฝงอยู่ในบทคำพรีดของโนรา ผ่านกระบวนการสร้างละครแบบที่เรียกว่า ดีไวส์ซิง (Devising Theatre) ในการสร้างและพัฒนาบทร่วมกันของผู้มีส่วนร่วม (participants) ผู้วิจัยคาดหวังว่าการหยิบยกประเด็นเรื่องราวที่ปรากฏในคำพรีดสิบที่มีอยู่ในโนรามาสร้างในครั้งนี้จะเป็นอีกหนทางหนึ่งในการแสวงหาวิธีการใหม่ ๆ ที่จะเชื่อมโยงเรื่องราวของโนรากับความเป็นปัจจุบันและสามารถส่งต่อสาระสำคัญดังกล่าวในปัจจุบันได้ เพื่อเป็นการสะท้อนคุณค่าสาระของโนราให้แพร่หลายในวงกว้าง ไม่เพียงแต่แค่ความสนใจเฉพาะกลุ่มเท่านั้น แต่หากสามารถสื่อสารไปยังกลุ่มผู้ชมที่สนใจโนราได้ ก็จะทำให้การรับชมโนราจะไม่เป็นเพียงแค่การรับชมเพื่อความสนุกสนานบันเทิงเท่านั้นแต่ยังสามารถซาบซึ้งไปกับแง่คิด หลักคำสอนที่ปรากฏอยู่ในการแสดง อันจะนำไปสู่การมองเห็นคุณค่าของโนราที่หลากหลายมิติมากยิ่งขึ้น

ทบทวนวรรณกรรม

1. คำพรีดโนรา เป็นบทร้องอันแสดงให้เห็นถึงหลักธรรมคำสอนของโนราที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของคนทั้งสี่น โนรากับศาสนานั้นทำหน้าที่คล้ายคลึงกันคือ ชัดเกล้าสิ่งที่หยาบให้ละเอียด แตต่างกันตรงวิธีในการสื่อสาร การสื่อสารตามหลักการของศาสนานั้นมีเทศน์สั่งสอน แต่โนราใช้ศิลปะ (การแสดง) เป็นส่วนช่วยในการชัดเกล้าจิตใจ และถอดเอาธรรมะมาทำให้ง่ายต่อการสื่อสารกับผู้อื่น

ผ่านการร้องของโนรา ศิลปินโนราจะเป็นผู้อธิบายหลักคำสอนนี้ การผ่านเล่นคำพรัด สามารถสังเคราะห์บทคำพรัดโนราสามารถจำแนกความหมายได้เป็นประเด็นที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตตามวิถีของโนราตามทัศนะของผู้วิจัย แบ่งออกเป็นประเด็นดังนี้

1.1 บทคำพรัดที่กล่าวถึงการครองเรือน/ไม่ผิดลูกผิดเมียคนอื่น สังเคราะห์มาจากบท

คำพรัดบทยายชวยไถนา: เป็นบทที่กล่าวถึงการใช้ชีวิตคู่ระหว่างสามีภรรยา ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกันและช่วยเหลือกันเนื่องด้วยแต่ละคนมีภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบ การใช้ชีวิตคู่จึงต้องอาศัยความเข้าใจและถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน ทำให้สามารถครองรักกันได้ยืนยาว

คำพรัดบทนางเมีย คำพรัดบทแม่หม้าย คำพรัดบทพ่อหม้าย: (บางคณะก็ร้องและรวบกันในบทคำพรัดชวยชวยไถนา) กล่าวถึงการเลือกคู่ครอง ถึงแม้ว่าชีวิตจะเคยผ่านการมีคู่ครองมาแล้วแต่ก็ยังสามารรถที่จะมีคู่ชีวิตใหม่ได้และหากรักใคร่ควรรักเพียงคนเดียวไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับผู้ที่มีสามีหรือภรรยาอยู่แล้ว นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นการมองของผู้ชายที่ก่อนที่จะรักกันได้ตกลงกับครอบครัวของฝ่ายหญิงว่าจะมั่นคงต่อความรักและและช่วยกันดูแลประคับประคองความรักให้แก่กัน

คำพรัดดอกจิกดอกจิก: กล่าวเปรียบเปรยถึงความรักที่ไม่สมหวัง อันเป็นเรื่องของ การเลือกคู่ครองซึ่งมีทั้งความรักที่สมหวังและผิดหวังคละเคล้ากันไป

1.2 บทคำพรัดที่กล่าวถึงความกตัญญู เคารพในบุญคุณพ่อแม่ ครู ผู้ที่ให้ความรู้ สังเคราะห์มาจาก

คำพรัดบทสรรเสริญครู: กล่าวถึงการเปรียบเปรยบุญคุณของครูที่มีต่อวงการของโนรา อันเป็นที่พึ่งพาอาศัยของเหล่าศิลปินโนราที่ให้ความเคารพและระลึกถึงครูอยู่เสมอไม่ว่าจะเป็นไปตามครรลองครองธรรม หรือการระลึกถึงครูเมื่อกระทำพลั้งพลาดไป

คำพรัดบทครูสอน: กล่าวถึงการระลึกถึงคุณครูที่ได้ถ่ายทอดวิชาให้รู้จักกับองค์ประกอบของโนราเสมือนกับผู้ที่เพิ่งเริ่มหัดเรียนรู้โดยมีครูเป็นครูคอยชี้แนะแนวทาง

คำพรัดบทสอนรำ: กล่าวถึงการระลึกถึงคุณครูที่ได้ถ่ายทอดวิชาให้เรียนรู้การรำในแต่ละท่วงท่า ให้เกิดความเชี่ยวชาญเฉพาะตน

คำพรัดบทปฐม: กล่าวถึงการระลึกถึงคุณครูที่ได้ถ่ายทอดวิชา เปรียบเสมือนช่วงชีวิตที่โตขึ้นมีพร้อมไปด้วยความรู้ที่ได้รับจากครู เรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากครูไปต่อยอดเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับผู้อื่นได้ ในขณะเดียวกันก็ระลึกถึงครูอยู่เสมอ

คำพรัดบทแม่ลูกอ่อน: กล่าวถึงการระลึกถึงบุญคุณของพ่อแม่ผู้ให้กำเนิด ตลอดจนสะท้อนความเป็นแม่ที่คอยปกป้องรักษาลูกให้เติบโตมาเป็นคนดีในสังคมยุคตนเอง พุ่มเทเวลาให้กับ การดูแลลูกไม่ปล่อยให้ลูกคลาดสายตา

คำพรัดบทนกน้ำ: กล่าวเปรียบเปรยในการหาวิชาความรู้ ทุกคนสามารถเรียนรู้และเลียนแบบจากบุคคลอื่นได้จากหลากหลายทางทั้งทางตรงและทางอ้อม (ครูพักลักจำ) แต่ควรให้เกียรติบุคคลผู้นั้นด้วยการกล่าวถึงหรืออ้างถึง เพื่อเป็นการระลึกถึงบุคคลนั้นซึ่งเป็นผู้ให้วิชาความรู้

1.3 ความไม่ประมาท การใช้ชีวิตอย่างระมัดระวัง มีสติรู้ สังเคราะห์มาจาก

คำพรัดบทเสียที: เปรียบเปรยถึงการใช้ชีวิตด้วยความระมัดระวังตน ไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง เนื่องด้วยชีวิตคนเราไม่แน่นอนหากมีโอกาสจากคนหยิบยื่นให้ก็รับมาและทำให้เต็มที่ จะได้ไม่รู้สึกเสียดายหากไม่ได้ลงมือทำ

คำพรัตบทขึ้นเขาพระบาท: เปรียบเปรยการใช้ชีวิตของคน เมื่อมีความทุกข์ร้อนใจ มีเคราะห์กรรมก็หันหน้าเข้าหาพระธรรม การมีสติรู้ตามหลักของพระพุทธศาสนาจึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยแบ่งเบาความทุกข์ของคนได้และยังแสดงถึงการเคารพและศรัทธาในพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นพสกนิกร

1.4 การไม่ตัดสินผู้อื่นแต่เพียงภายนอก สันเคราะห์มาจาก

คำพรัตบทเสียที: เปรียบเปรยการใช้ชีวิตของคนเพื่อสะท้อนให้เห็นว่า รูปลักษณ์ภายนอกไม่ได้เป็นตัวบ่งบอกตัวตนของคน ๆ นั้นได้เท่ากับการได้สัมผัสถึงตัวตน วิธีคิดที่ส่งผลต่อการกระทำของเขาจริงๆ

1.5 การไม่หลงใหลไปกับยังยั่ว สันเคราะห์มาจาก

คำพรัตเรือใบผ้า: เปรียบเปรยเรื่องการใช้ชีวิตของมนุษย์กับความพอเพียง ไม่หลงใหลกับกับสิ่งทีล่อตาล่อใจ เพราะอาจทำให้เกิดหายนะแก่ตนเองได้

1.6 การยอมรับในความเปลี่ยนแปลง สันเคราะห์มาจาก

คำพรัตบทแสงทอง: เปรียบเปรยช่วงเวลาของชีวิตของมนุษย์ เด็กแรกเกิด (เปรียบเสมือนผ้าขาว) วัยรุ่น/กลางคน/วัยชรา (ม่านเหวี่ยง) ความเจ็บ (ผ้าลาย ผ้าที่เปราะเปื้อนไปด้วยการดำเนินชีวิต) และความตาย (ผ้าดำ) เป็นสัจธรรมของชีวิตที่มนุษย์ทุกคนต้องเรียนรู้และยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาของชีวิต

คำพรัตพลาญตามโคลง: เปรียบเปรยถึงการปรับตัวการยอมรับกับสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตให้ได้เรียนรู้ ยอมรับกับสิ่งที่ต้องพบเจอในชีวิตให้ได้ชีวิตจะได้มีความทุกข์น้อยลง

คำพรัตลมพัด ฟ้าลั่น ผนตก: เปรียบเปรยชีวิตกับธรรมชาติ ทุกอย่างที่เกิดขึ้นมักมีเหตุและผลที่สัมพันธ์กันเสมอ

คำพรัตบทโสกัง: การปลงอนิจจังไม่ยึดติดของมนุษย์ กล่าวถึงเรื่องสัจจะธรรมของชีวิตที่มีความคู่ขนานความไม่แน่นอนในชีวิตที่มนุษย์ทุกคนต้องเจอไม่ว่าจะช้าหรือเร็ว

2. ละครร่วมสร้าง (Devising Theatre) เป็นละครที่พัฒนาจากการทำงานร่วมกันของผู้ที่สนใจในประเด็นใดประเด็นหนึ่งและพัฒนาบทในการแสดงจากการระดมความคิด พลัสสร้างสรรค์ การสะท้อนทัศนะจากเรื่องและประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิดของผู้ร่วมกระบวนการ Oddey (1994) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับ ละครร่วมสร้างว่าเป็นการสร้างละครที่สามารถให้ผู้นักแสดง/ผู้เข้าร่วมได้ร่วมกัน แบ่งปัน และกำหนดประเด็นหรือสาระร่วมกัน ด้วยการระดมความคิดเพื่อค้นหาเป้าหมายที่สนใจ คือ การสร้างงานที่ดูค่อย ๆ ก่อร่างขึ้นมีที่มาจากประสบการณ์ ตัวตน วัฒนธรรม และโลกที่เราอาศัยอยู่ โดยการทำงานในลักษณะนี้สามารถเริ่มต้นจากอะไรก็ได้ ขึ้นอยู่กับนิยามจากสมาชิกในกลุ่ม ค้นหา ทดลอง จากภาพ แนวคิด เพลง ข้อความ วัตถุ การวาดภาพ หรือการเคลื่อนไหว โดยเปิดโอกาสให้ศิลปินในกลุ่มได้ลองนำเสนอหรือความที่ไม่ใช่ตั้งต้นการใช้บทละครเป็นตัวนำ ให้ความสำคัญกับนักออกแบบ นักออกแบบท่าเต้น หรือนักแสดงได้ร่วมกันหาแนวคิด หรือจุดเริ่มต้นสำหรับการสร้างงาน

การค้นหาประเด็นด้วยการตั้งคำถามเพื่อให้มาซึ่งการค้นหาคำตอบสำหรับการนำมาเป็นจุดตั้งต้นในการพัฒนางาน ต้องมีคำถามในการค้นหาคำตอบที่เป็นประเด็นสำคัญในการสร้างแนวทางการออกแบบ และคำตอบกับงานของตนเองที่ชัดเจนเพื่อให้สามารถพัฒนางานไปตามทิศทางที่วางไว้

อย่างบรรลุเป้าหมาย ผู้วิจัยมองเห็นแนวทางของการออกแบบกิจกรรมการแสดงโดยใช้กระบวนการดีไวซิงสำหรับการพัฒนางานของตนเองซึ่งเลือกใช้กระบวนการแบบดีไวซิงสำหรับการพัฒนาบทร่วมกับผู้มีส่วนร่วม มีโจทย์ของการนำบทคำพูดของโนรามาวิเคราะห์ สังเคราะห์ จัดหมวดหมู่ นำมาร้อยเรียงเรื่องใหม่เพื่อเล่าสื่อสารความคิดเรื่องคุณธรรม จริยธรรมที่แฝงฝังอยู่ในวิถีของโนรา ผ่านการใช้โครงสร้างของการแสดงโนรามาเป็นส่วนร่วมในการออกแบบ

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงสร้างสรรค์ปฏิบัติ (Practice as Research) เน้นกระบวนการสร้างงานที่เรียกว่าละครร่วมสร้าง (Devising Theatre) โดยศึกษาวิเคราะห์บทคำพูดโนรา ใช้เป็นข้อมูลในการสร้างละครกับผู้มีส่วนร่วม (participants) ซึ่งเป็นนิสิตสาขาวิชาศิลปการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ จำนวน 6 คน นำไปสู่การระดมสมอง การสร้างสรรค์การแสดง การสะท้อนคิด และการวิพากษ์วิจารณ์ ต่อจากนั้นเลือกใช้องค์ประกอบของการแสดงโนรา ได้แก่ ดนตรี เครื่องแต่งกาย ท่ารำ และบทร้อง มาเชื่อย่างร้อยเรื่องราวที่กลุ่มผู้มีส่วนร่วมสร้างสรรค์ขึ้น ประเมินผลงานจากผู้ทรงคุณวุฒิ นำเสนอผลงานต่อกลุ่มผู้ชมที่เป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในจังหวัดสงขลา และถอดองค์ความรู้ที่ได้จากประเมินผลจากผู้ชมและผู้มีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์การแสดง

ผลการวิจัย

การออกแบบและสร้างสรรค์ละครร่วมสมัย โดยใช้กระบวนการสร้างร่วม (Devising Theatre) ร่วมกับผู้มีส่วนร่วม (นักแสดง) ซึ่งเป็นนิสิตสาขาวิชาศิลปการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา จำนวน 6 คน โดยพิจารณาจากทักษะด้านการแสดงละคร ทักษะการใช้ร่างกายและมีการเคลื่อนไหวร่างกายที่ดี มีพื้นฐานการรำโนรา นาฏศิลป์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และมีทักษะใช้เสียงในการร้องเพลง ร้องบทโนราขั้นพื้นฐาน การฝึกซ้อมเป็นไปในลักษณะการดำเนินงานไปพร้อม ๆ กับการร่วมกันค้นหา ทดลอง และสะท้อนผล มีกระบวนการในการออกแบบและสร้างสรรค์แบ่งออกเป็น 4 ระยะคือ

ระยะที่ 1 การค้นหาและพัฒนาประเด็น เป็นกระบวนการแรกเพื่อให้ได้มาถึงประเด็นในการนำเสนอ ผู้วิจัยใช้วิธีการพัฒนาประเด็นด้วยการสนทนากลุ่มร่วมกับนักแสดงด้วยการแสดงทัศนะใน 6 ประเด็นโดยมีแนวคิดหลัก (Theme) คือ การใช้ชีวิตตามวิถีของโนรา ได้แก่ 1) การไม่ผิดลูกผิดเมียผู้อื่น 2) การกตัญญูต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณ 3) ความไม่ประมาท 4) การไม่ตัดสินผู้อื่น แต่เพียงภายนอก 5) การไม่หลงไหลไปกับสิ่งชั่วร้าย 6) การยอมรับในความเปลี่ยนแปลง จะยังสามารถสื่อสารได้ในปัจจุบันหรือไม่? ซึ่งในทุกประเด็นนักแสดงทุกคนมีความเห็นว่าจะนำมาใช้เพื่อการสื่อสารผ่านละครในครั้งนี้ได้ แต่ก็ยังมีคำถามในใจเรื่องประเด็นความกตัญญู แบบไหนถึงจะเรียกว่าความกตัญญู ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะตั้งคำถามต่อเรื่องความกตัญญู เนื่องจากเป็นหลักคำสอนหนึ่งที่โดดเด่นที่ปรากฏในบทคำพูด และค้นพบว่า ความกตัญญูนั้น เป็นการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีด้วยกันทั้ง 2 ฝ่าย ที่ไม่ใช่เกิดขึ้นโดยการบังคับให้ทำ อาจเกิดจากความผูกพันหรือความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน **ความกตัญญู** ที่ถูกแปลความหมายใหม่ในงานนี้พูดถึงเรื่อง **“ความสัมพันธ์ เกิดขึ้นเพราะ**

ความเต็มใจ” โดยเมื่อกลับมาทบทวนและพิจารณาเรื่องนี้อีกครั้งเพื่อหาคำตอบว่า โดยพบว่า ความกตัญญูของโนรามีประเด็นหลักสำคัญ 3 เรื่องคือ **กตัญญูต่อครอบครัว กตัญญูต่อครู อาจารย์ และกตัญญูต่อสังคม (สิ่งแวดล้อมรอบตัว)** เมื่อพิจารณาในเชิงลึกแล้วทั้ง 3 เรื่องก็มีความเกี่ยวเนื่องกันอย่างแยกไม่ออกเป็นความกตัญญูที่ทับซ้อนกัน เนื่องจากครอบครัวของโนราก็หมายถึงครูได้ด้วยเช่นกัน หรือแม้แต่กระทั่งคำว่าสังคม อาจจะหมายรวมถึง ครอบครัวและครูรวมไปแล้ว ผู้วิจัยจึงนำ 3 เรื่องนี้มาตีความใหม่อีกครั้งใช้สำหรับการตั้งต้นพัฒนางาน โดยกำหนดความหมายของคำ

ครอบครัวของโนรา	คือ บ้าน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่อยู่อาศัย และอีกลักษณะหนึ่งคือ คนที่อาศัยอยู่ในบ้านก็สามารถเรียกว่าเป็นบ้านได้เช่นกัน
ครูของโนรา	คือ ทุกอย่างที่อยู่รอบตัวสามารถนับเป็นครูได้ทั้งหมดแต่ครูที่โนราให้ความสำคัญได้แก่ ครูหมอ ครูบรรพบุรุษ ครูมนุษย์ และครูพักลักจำ
สังคมของโนรา	คือ สิ่งแวดล้อมรอบตัว อาทิเช่น การให้ความเคารพนอบน้อมต่อธรรมชาติที่โนรานำมาเป็นส่วนหนึ่งในการแสดงและพิธีกรรม การเลียนแบบท่าทางจากสัตว์ ดอกไม้ ตลอดจน ชีวิตและสิ่งแวดล้อม และความเปลี่ยนแปลงของชีวิต

เมื่อผู้วิจัยนำความสัมพันธ์ทั้ง 3 รูปแบบนี้ มาเป็นตัวตั้งในการออกแบบและสร้างสรรค์ละครร่วมสมัยและสะท้อนคิดกับผู้มีส่วนร่วม และเลือกสรรเรื่องเล่าสำหรับการสร้างเป็นละครร่วมสมัยประกอบด้วยเรื่อง **“บ้าน ครู ธรรมชาติ”**

ระยะที่ 2 การพัฒนาเรื่อง/บท ในขั้นแรกผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการพัฒนาเรื่อง/บทไปที่ละเรื่อง ทดลองและสะท้อนผลกับนักแสดงตลอดระยะเวลาของการพัฒนา เพื่อหารูปแบบและกลวิธีในการเล่า กระทั่งค้นพบรูปแบบวิธีการเล่าเรื่องที่สอดคล้อง คือ ใช้รูปแบบของละครเล่าเรื่อง (Story Theatre) โดยการนำเรื่องราวมาจากระบบการของนักแสดงผนวกกับจินตนาการ เติมและสร้างบทด้วยการใช้กิจกรรมของละครเข้ามามีส่วนสำคัญในการร่วมพัฒนาบท เช่น การสร้างภาพ 3 ภาพ เพื่อเล่าเรื่อง การวาดรูปเล่าเรื่อง การค้นสด (Improvisation) เป็นต้น การทำงานในขั้นตอนนี้มีกระบวนการสำคัญ คือ **การลงมือปฏิบัติ (practice) สะท้อนทบทวน (reflections) ทบทวน (assessment)** เพื่อให้การสร้างงานตรงตามเป้าหมายมากที่สุด เมื่อพัฒนาได้แล้วนั้นจึงนำมาสู่ละครสั้นจำนวน 3 เรื่อง คือ

บ้าน: เมื่อบ้าน และคนในบ้านไม่ได้เป็นพื้นที่ปลอดภัยแบบที่เราหวัง เราจะยังอยากกลับบ้านอยู่ไหม? เป็นเรื่องราวของเด็กคนหนึ่งที่ไม่อยากกลับบ้าน จึงพยายามที่ชวนเพื่อนคนอื่น ๆ ไปเที่ยว จนเกิดการทะเลาะกัน เขาจึงตัดสินใจชวนเพื่อนๆ กลับไปที่บ้านเขา กระทั่งได้เจอกับครอบครัวของเขาและเป็นวันเดียวกับที่พ่อและแม่ทะเลาะกัน เขาจึงระเบิดอารมณ์และบอกเหตุผลที่ไม่อยากกลับบ้าน ต่อหน้าพ่อแม่และเพื่อน ๆ สุดท้ายเขาก็ตัดสินใจที่จะยอมรับและหาวิธีการที่จะกลับบ้านเพื่อมาหาคนที่เขารัก

ครู: เราทุกคนมีครู ไม่ว่าจะเป็นครูในรูปแบบใดก็ตาม: เป็นเรื่องราวที่กล่าวถึงเด็กทั้ง 6 ที่มีครูคอยชวนชี้แนะแนวทางให้ตามแบบฉบับของครูแต่ละคน กระทั่งมีเด็กคนหนึ่งบอกว่าตนเองนั้น

ไม่มีครู เพื่อน ๆ จึงช่วยกันค้นหาว่าครูของเขาชื่อใคร แต่ก็ไม่เจอ จนสุดท้ายเขาก็ค้นพบว่าครูของเขาชื่อใคร

ธรรมชาติ: เราเป็นส่วนหนึ่งในวัฏจักรของธรรมชาติ: เป็นการเล่าเรื่องราวชีวิตของคนและสัตว์ที่ต่างค่อย ๆ เกิด เติบโต เรียนรู้ และเกิดเป็นการยอมรับในชีวิต

ภาพที่ 1 และภาพที่ 2 การพัฒนาเรื่อง/บทกับผู้มีส่วนร่วม
ที่มา: ผู้วิจัย

ระยะที่ 3 การพัฒนาการแสดง เป็นการเติมองค์ประกอบของการแสดงให้มีความสมบูรณ์ โดยที่ละครทั้ง 3 เรื่องนี้มีจุดเริ่มต้นและจุดจบของเรื่องนั้น ๆ การเชื่อมร้อยเรื่องราวจากเรื่องหนึ่งไปยังเรื่องหนึ่ง (Transition) ที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกันจึงเป็นเรื่องที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญ ผู้วิจัยได้คัดสรรองค์ประกอบของการแสดงโนรา และการแสดงอื่น ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับโนราเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในเชื่อมร้อยเรื่อง ได้แก่ บทร้องโนรา เพลงกล่อมเด็ก ทำรำโนรา การเคลื่อนไหวร่างกาย (Movement) และดนตรีโนรา โดยองค์ประกอบเหล่านี้ผู้วิจัยได้เลือกสรรและใช้เพียงแค่บางส่วนที่นำมาผสมผสานกันแล้วมีความสอดคล้องและสัมพันธ์กับเรื่อง และค้นพบกลวิธีการสร้างสรรค์ละครร่วมสมัยในครั้งนี้ เป็นรูปแบบลูกผสม (Hybrid Performance) ผสมผสานกับการร้อง รำ และทำบท แบบโนรา ดังนี้

- “บ้าน” เล่าเรื่อง และให้ความสำคัญกับบทสนทนาที่เป็นบทละครพูดเป็นหลักผสมผสานกับการรำ
- “ครู” เล่าเรื่อง เน้นการร้องบท ทำบท และการรำโนรา
- “ธรรมชาติ” เล่าเรื่องผ่านการเคลื่อนไหวร่างกาย (Movement) ผสมกับบทพูดมีโครงสร้างการแสดงตั้งแต่ต้นจนจบประกอบด้วย

1. บทสรรเสริญครู
2. เข้าสู่เรื่อง “บ้าน” เล่าเรื่อง และให้ความสำคัญกับบทสนทนาที่เป็นบทละครพูดเป็นหลักผสมผสานกับการรำ การร้องเพลงกล่อมเด็ก
3. ดนตรีเชื่อม
4. เข้าสู่เรื่อง “ครู” เล่าเรื่อง เน้นการร้องบท ทำบท และการรำโนรา
5. ดนตรีเชื่อม

6. เข้าสู่เรื่อง “ธรรมชาติ” เล่าเรื่องผ่านการเคลื่อนไหวร่างกาย (Movement) ผสมกับ บทพูด

7. ดนตรีบรรเลง จบการแสดง นักแสดงออกมาโค้งคำนับ

นอกจากนี้เครื่องแต่งกาย ยังออกแบบโดยยึดรูปแบบการแต่งกายของโนรา แต่นำมาปรับเปลี่ยนและทดทอนขึ้นส่วนของเสื้อผ้า โดยเลือกใส่เสื้อแขนกุดและกางเกงที่มีความพลิ้วไหว คล้ายคลึงกับหน้าผ้าของโนรา เลือกใช้โทนสีเทา โดยมีนัยสำคัญแทนถึงดิน เปรียบเสมือนที่โนราให้ความเคารพพระแม่ธรณีและให้ความเคารพนอบน้อมต่อธรรมชาติ มีเครื่องประดับคือ เทริด (ลำลอง) เป็นเทริดที่มีเพียงแค่โครงสร้างที่ไม่สมบูรณ์และเห็นเป็นโครงไม้บริเวณตัวเทริดและยอดเทริด และใช้เทริดที่ลงสีดำบนทอง ซึ่งเป็นลักษณะของเทริดลำลองเช่นกัน

ภาพที่ 3 และภาพที่ 4 การพัฒนาการแสดงด้ายทำรำและดนตรี
ที่มา: ผู้วิจัย

โดยเมื่อพัฒนาการแสดงได้ระยะหนึ่งนั้น ได้จัดให้มีการประเมินผลจากผู้ทรงคุณวุฒิ ด้วยการสนทนากลุ่มแบบวงปิด โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิด้านโนรา และด้านศิลปะการละคร เพื่อชี้แนะแนวทางสำหรับการพัฒนาการแสดงที่เห็นพ้องต้องกันว่า ละครร่วมสมัยในครั้งนี้สามารถสื่อสารประเด็นความกตัญญูได้อย่างตรงประเด็นโดยเฉพาะเรื่องบ้าน และ เรื่องครู ส่วนเรื่องธรรมชาติยังสื่อสารเรื่องราวยังไม่ชัดเจน ด้านเนื้อหาและเรื่องราวของละครมีการเชื่อมโยงกับเรื่องราวสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันได้ แม้จะการใช้การแปลความหมายใหม่แต่ก็ยังคงผูกโยงแก่นสาระสำคัญของเรื่องได้ แต่การช่วงของการเปลี่ยนเรื่องจากเรื่องหนึ่งไปอีกเรื่องหนึ่ง ตลอดจนบทบาทของนักแสดงเมื่อเปลี่ยนเรื่องยังขาดความชัดเจน

ภาพที่ 5 และภาพที่ 6 การแสดงรอบทดลองและการประเมินผล
ที่มา: ผู้วิจัย

ระยะที่ 4 การนำเสนอผลงาน การแสดงละครร่วมสมัยในครั้งนี้ แบ่งการแสดงออกเป็น 3 เรื่องสั้น ๆ ใช้ระยะเวลาทั้งสิ้น 30 นาที (เรื่องละ 10 นาที) หลังจากจบการแสดงในแต่ละรอบมีการพูดคุยกับกลุ่มผู้ชมซึ่งเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในจังหวัดสงขลา ทำหน้าที่เป็นผู้ประเมินด้วยการสนทนากลุ่ม จำนวน 3 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนแจ้งวิทยา โรงเรียนนาทวีวิทยาคม และโรงเรียนระโนดวิทยา โดยพิจารณาจากโรงเรียนที่เคยส่งแข่งขันรายการ ละครคุณธรรม ในรายการแข่งขันศิลปหัตถกรรมภาคใต้ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างโรงเรียนละ 30 คน ประเมินผลจากผู้ชมออกเป็น 2 ส่วนคือ แบบสนทนากลุ่ม จำนวน 10 คน และประเมินจากแบบสอบถามผ่าน QR code ด้วยคำถามจำนวน 5 ข้อ เมื่อนำเสนอเสร็จในแต่ละโรงเรียน มีการทบทวนและแก้ไขสำหรับการแสดงในรอบต่อ ๆ ไป มีผลสะท้อนคือ เนื้อหาและรูปแบบของการแสดงมีความสอดคล้องและสัมพันธ์กับบริบทในปัจจุบัน ทำให้ผู้ชมเกิดการเรียนรู้เรื่องราวของโนราที่มาจากบทคำพรัดได้ง่ายขึ้น ด้วยวิธีการเล่าที่สั้นและกระชับ ผสมผสานกับการนำองค์ประกอบของการแสดงโนรา ทั้งท่ารำ การร้องบท และดนตรี ทำให้ชวนติดตาม และในขณะเดียวกันละครก็สามารถสื่อสารแก่นเรื่องความกตัญญูได้ถึงแม้จะถูกนำเสนอผ่านการสร้างความหมายใหม่ก็ตาม

ภาพที่ 7 และภาพที่ 8 การนำเสนอผลงานโรงเรียนในจังหวัดสงขลา
ที่มา: ผู้วิจัย

อภิปรายผล

การหยิบยกสาระหลักสำคัญของโนรามาาร่วมกันอภิปราย ถกเถียงกับผู้มีส่วนร่วมก็ยังทำให้ผู้มีส่วนร่วมได้เข้าไปอยู่ในจักรวาลของโนรา ซึ่งทำให้สามารถมองเห็นโนราที่กว้างขึ้น มีคำสอนพิธีกรรม ให้เลือกมานำเสนอในมุมมองที่แตกต่างแต่ยังคงไว้ซึ่งสาระหลักของโนราอย่างไรก็ตาม การนำบทคำพรีตมาวิเคราะห์ สังเคราะห์อีกครั้งเพื่อหาประเด็นถกเถียงจากเยาวชน จึงเป็นกระบวนการสำคัญในงานวิจัยนี้ที่ยังทำให้บทคำพรีต ยังมีการใช้-ดำรงอยู่-มีการอ่านซ้ำ ทำความเข้าใจ หรือจดจำในวงกว้าง ทำให้เกิดการตีความและเรียนรู้ความหมายที่แท้จริงที่ซ่อนอยู่ ขณะเดียวกันผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการก็ร่วมสะท้อนความคิดเห็น-เกี่ยวกับคำสำคัญคือ ความกตัญญู มีการแปลความหมายและค้นหาความหมายที่สัมพันธ์กับจิตใจและภูมิรู้ของตน งานวิจัยชิ้นนี้จึงได้ความหมายใหม่ให้กับคำว่า กตัญญูและเป็นความหมายที่เด็กและเยาวชนเก็บไว้ในใจ สำหรับใช้เป็นทุนเกาะเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองในการใช้ชีวิต และมองเห็นว่าความกตัญญูเป็นเรื่องใกล้ตัวและยังคงมีความสำคัญที่สามารถสื่อสารได้ในปัจจุบัน

นอกจากนี้วิธีการเล่าเรื่องด้วยละครร่วมสร้าง (Devising Theatre) ทำให้เกิดแนวทางการสร้างละครให้มีประสิทธิภาพ คือ การเน้นการร่วมสร้าง ที่มาจากทุนวัฒนธรรมที่สามารถเชื่อมโยงกับผู้คน พื้นที่ เป็นอย่างดีแล้วนั้น ทำให้การสร้างงานดูแปลกและแตกต่างแต่ยังคงแฝงไปด้วยคุณค่าและสาระสำคัญได้อย่างเต็มเปี่ยม ตลอดจนได้แนวทางการสร้างสรรค์ละครร่วมสมัย การสร้างงานละครในรูปแบบใหม่ที่ผสมผสานไปด้วยการพูด การร้อง การรำ และยังคงไว้ซึ่งแก่นสาระสำคัญคือความกตัญญู ด้วยวิธีการหาความหมายใหม่ การลดทอน และเพิ่มเติมบางส่วน เพื่อให้การสร้างงานมีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ทั้งความคิด ค่านิยมดั้งเดิม และประเพณีที่ยังคงยึดโยงอยู่เรื่องราวของโนรา

ข้อเสนอแนะ

1. การสังเคราะห์หลักคำสอนที่มาจากบทคำพรีตโนราในลักษณะนี้ เป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาบทร้องดั้งเดิม สู่อารตีความใหม่ ที่ควรได้รับการสนับสนุนให้มีการสร้างงานอย่างต่อเนื่องทั้งจากตัวบทคำพรีตอื่น ๆ วรรณกรรมท้องถิ่น หรือบทพรีตของโนรา ซึ่งสามารถสื่อสารและเผยแพร่ในมุมมองที่แตกต่างกันออกไป เพื่อให้เยาวชนมองเห็นสาระสำคัญของวัฒนธรรมโนราได้ชัดเจนและกว้างขวางยิ่งขึ้น ตลอดจนทำให้การเข้าถึงเรื่องราวของโนราได้ง่ายขึ้น
2. เมื่อการทำงานละครร่วมสร้างเป็นงานที่สื่อสารสาระสำคัญของงานวรรณกรรมท้องถิ่น/การแสดงแบบดั้งเดิมได้ง่ายและเป็นที่แพร่หลายในการช่วยสร้างความเข้าใจให้กับเยาวชนในระบบการศึกษาได้ การสร้างงานที่มาจากเรื่องทุนวัฒนธรรมในท้องถิ่นน่าจะช่วยให้เยาวชนสนใจหรือหันกลับมาศึกษาวรรณกรรมหรืองานแบบดั้งเดิมอีกครั้ง เพราะสามารถเข้าใจความหมายและคุณค่าที่แฝงฝังอยู่ ตลอดจนเป็นผู้ที่เชื่อมต่อ ส่งต่อคุณค่าสาระหลักนี้กับปัจจุบันสืบเนื่องจนถึงอนาคต

รายการอ้างอิง

- กนิศ ศรีเปารยะ. (2559). การศึกษานาฏลีลา นาฏพิธี และจักรวาลทัศน์ ในโนรา โดยเปรียบเทียบกับ มะโย่งและบารอง. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาเอเชียศึกษา สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- พิทยา บุชรรัตน์. (2553). นาฏกรรมแห่งลุ่มทะเลสาบสงขลา การเปลี่ยนแปลงและความสัมพันธ์กับ สังคมและวัฒนธรรมของหนังตะลุงและโนรา. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สาโรช นาคะวิโรจน์. (ม.ป.ป.). โนรา. ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสงขลา.
- Oddey, A., (1994). *Devising Theatre a practical and theoretical hand book*. New York: Routledge.